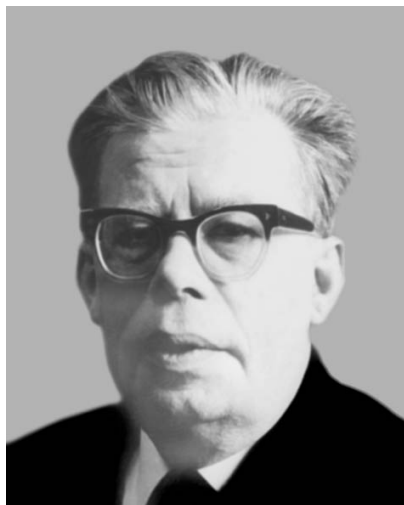

БОГОЛЮБОВ Микола Миколайович (08(21). 08. 1909, м. Нижній Новгород, Росія — 13. 02. 1992, Москва) — математик, механік, фізик. Син [Миколи Михайловича](#), брат [Олексія Миколайовича](#) та [Михайла Миколайовича](#), батько [Миколи Миколайовича](#) (молодшого) та [Павла Миколайовича Боголюбових](#). Доктор фізико-математичних наук (1930), професор (1946). Академік АН УРСР (1948) та АН СРСР (1953). Почесний член багатьох АН та наукових товариств. Заслужений діяч науки УРСР (1970). Лауреат Сталінської премії (1947, 1953) та Ленінської премії (1958), Державної премії СРСР (1984). Лауреат премії Болонської АН (1930), премії ім. М. Ломоносова АН СРСР (1957), премії ім. Хайнемана Американського фізичного товариства (1966), премії ім. А. Карпинського (Гамбург, 1981), премії ім. М. Лаврентьєва АН СРСР (1983). Нагороджений державними нагородами СРСР. Закінчив семирічну школу в с. Велика Круча на Полтавщині. Від 1923 працював у науковому семінарі академіка [М. Крилова](#) в Києві. 1924 написав наукову статтю про інтеграли лінійного рівняння 2-го порядку в нескінченності. У 19-річному віці закінчив аспірантуру при кафедрі математичної фізики АН УРСР, де потім працював до 1943. Водночас працював професором, завідувачем кафедри математичної фізики (1936–50) Київського університету. Від 1950 — завідувач відділу теоретичної фізики, від 1983 — директор Математичного інституту АН СРСР. За сумісництвом від 1953 — завідувач кафедри математичної фізики Московського університету. 1958–65 — завідувач лабораторії теоретичної фізики, 1965–89 — директор, від 1989 — почесний директор Об'єднаного інституту ядерних досліджень у Дубні. Академік-секретар Відділення математики АН СРСР (1963–88), водночас 1965–73 — директор Інституту

теоретичної фізики АН УРСР. Радник Президії АН СРСР (від 1989). Депутат ВР СРСР 7–11-го скликань (1966–86).

Наукові праці стосуються варіаційного числення, наближених методів аналізу, теорії майже періодичних функцій, диференціальних рівнянь та рівнянь математичної фізики, статистичної механіки та квантової теорії поля. У варіаційному численні дослідив нерегулярні випадки основної варіаційної задачі. Побудував нову теорію рівномірно майже періодичних функцій. Разом із М. Криловим розробив низку наближених методів для розв'язання задач математичної фізики, серед яких метод вищих різниць і метод сталих коефіцієнтів. Праці Б. та М. Крилова започаткували новий розділ математичної фізики (нелінійну механіку), який розвинено в напрямках асимптотичного інтегрування диференціальних рівнянь та побудови загальної теорії динамічних систем. У статистичній механіці Б. розробив методи одержання кінетичних рівнянь на основі механіки сукупності молекул. У квантовій теорії поля за допомогою теорії узагальнених функцій усунув розбіжності матриці розсіяння, сформулював основний принцип теорії поля — принцип мікроскопічної причинності; розробив обчислювальну процедуру цієї теорії, що лежить в основі сучасних розрахунків ефектів за надвисоких енергій; вивів дисперсійні співвідношення, які відіграють важливу роль у теорії елементарних частинок. Побудував математичну теорію явища надпровідності, встановивши зв'язок із явищем надплинності. Запропонував новий метод розв'язання задач про взаємодію частинки з квантовим полем (метод адіабатичного наближення). Уперше вивів нерелятивістське кваркове рівняння, що описує баріони й мезони як складові частинки. Заснував школи нелінійної механіки й теоретичної фізики.

1985 Радою Міжнародного інституту теоретичної фізики засновано премію ім. М. Боголюбова за найкращі роботи в галузях математики й фізики, від 1999 РАН вручає золоту медаль Б.

Основні праці

Нові методи в варіаційному численні. Х.; К., 1932; Приложение методов нелинейной механики к теории стационарных колебаний. К., 1934 (співавтор); Введение в нелинейную механику. К., 1937; О некоторых статистических методах в математической физике. К., 1945; Проблемы динамической теории в статистической физике. Москва; Ленинград, 1946; Лекції з квантової статистики: Питання статистичної механіки квантових систем. К., 1949; Избранные труды: В 3 т. К., 1969–71.

Рекомендована література

1. Николай Николаевич Боголюбов: Мат. к библиографии ученых СССР. Сер. математики. Москва, 1959. Вып. 8;
2. Верес Б. Сонячна теорема. К., 1974;
3. Боголюбов А. Н. Н. Н. Боголюбов: Жизнь и творчество. Дубна, 1996;
4. Шаров І. Боголюбов Микола Миколайович // 100 видатних імен України. К., 1999;
5. Николай Николаевич Боголюбов: К 90-летию со дня рожд. Дубна, 1999;
6. Математики. Механики.
Ю. М. Неміш, О. М. Боголюбов

Бібліографічний опис:

Боголюбов Микола Миколайович / Ю. М. Неміш, О. М. Боголюбов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-35849>. – Останнє поновлення : 2025.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).